E. LOVINESCU'S FIRST POLEMICS

Mirela Alina MORAR (POPA)
"1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia

Abstract: Our paper intends to provide an analysis of the main co-ordinates that define E. Lovinescu's first polemics in Romanian literary journalistic work of the first decade of the 20th century. E. Lovinescu showed interest in the part concerning the significance of aesthetics of Sămănătorism, recognizing that it was not only an aesthetic phenomenon, but also a cultural and social one. We are focusing especially on the ones texts reference published in "Epoca" magazine. The beginnings of E. Lovinescu's critical activity coincide with those of his polemics. Thus, the contribution to "Epoca" between 1904-1906 also gives him the opportunity to publish some combative articles, in a virulent tone entering into polemics with the "Sămănătorul" magazine, headed by N. Iorga - dominating personality of the century and initiator of Sămănătorism movement în the Roumanian culture. Those articles are compiled in 1906, in the two-volumes Paşi pe nisip. We proceed with presenting a series of journalistic contemporary Romanian critical reactions according to his publicistic and social activity from this period.

Keywords: E. Lovinescu, Paşi pe nisip, N. Iorga, sămănătorism, polemics.

Aproape un deceniu de climat sămănătorist

Curentul sămănătorist „a avut parte… aproape numai de aprecieri negative. Pe măsură ce urca în timp, detașarea de eveniment fiind posibilă, contestarea devenise aproape unanimă."[1] Istoricii literari au constatat că sămănătorismul nu a fost doar un curent literar el depășind – „prin semnificație și obiect – sfera strict literară."[2] În realitate, sămănătorismul a fost un „curent de idei, cu profil cultural, a cărui ideație, precumpănitor sociologică-politică, s-a afirmat prin literatură."[3] Într-adevăr, „literatura nu a fost la sămănătorism o expresie a doctrinei, ci doctrina a apărut ca expresie a unei literaturi care, ca ideație, exista de multă vreme. Încă de pe vremea «Daciei literare»."[4] Chiar dacă „sub raport literar sămănătorismul e, în bună măsură, expresia unei desconsiderări (sau eludări) a esteticului, marcând în istoria literaturii *un moment regresiv* (s.n.) față de ceea ce se cucerise pînă la 1980, sub raport cultural și chiar social-politic."[5] A fost o epocă în care au apărut probleme ce țineau de însăși „desăvărșirea a două procese esențiale pentru evoluția României moderne, unificarea politică a țării și desăvârșirea revoluției burghezo-democratice prin reforma agrară și votul universal. Condițiile temporale fac din sămănătorism expresia în care „problematica națională și cea

[1] Z. Ornea, *Sămănătorismul*. Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Minerva, 1971, p. 11.
[2] *Ibidem*, p. 11.
[3] *Ibidem*, p. 11.
[4] *Ibidem*, p. 11.
[5] *Ibidem*, p. 12.

BDD-A22239 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:20 UTC)

rurală domină totul."[6] Aceste două mari chestiuni au constituit „substanța ideatică a întregului curent."[7]

Cu toate acestea, „mișcarea sămănătoristă s-a putut impune și a putut cuceri adeziuni pentru că a fost expresia acestei atmosfere spirituale, pentru că a exprimat, a explicat și a dat formă unor speranțe aproape unanime. Scrierile sale reprezentative, indiferent dacă au fost literare sau patetice articole programatice, sînt – cum s-a spus – *un receptacul de speranțe și iluzii. Adesea strîmbe și diletante.* (s.n.). Dar, așa cum au fost, au dat sens vieții unor creatori și au însuflețit mii de conștiințe care sperau și ele, recunoscîndu-și năzuințele în aceste pagini."[8] Dacă „Junimea" la 1867-1868, a „impus stricta separare a sferelor între politic, social, estetic, sămănătorismul, în alt moment al ciclului nostru evolutiv, le reintegrează. Animatorii mișcării (mai întîi Coșbuc, Vlahuță, Slavici, Chendi și apoi – hotărîtor Nicolae Iorga) pornesc deliberat de la ideea că imperativul epocii reclamă cultivarea acelei literaturi și a acelor fapte de cultură care slujesc unor precizate și necesare idealuri naționale, sociale, politice. Altfel spus, a acelor scrieri care puteau găsi audiența masei cititorilor, preparând climatul moral și spiritual în vederea marilor înfăptuiri."[9] Motivele sămănătoriste se impun după anul 1890, „devenind triumfătoare în primul deceniu al noului veac. Și aceasta într-o perioadă cînd în atmosfera literară se mai făceau limpede auzite ecourile clarificărilor estetice maioresciene și cînd ființa direcția simbolistă, deschis anunțată de poezia macedonskiană și a cenaclului său."[10]

Prin urmare, epoca, prin preocupările sale considerabile, „a selectat între simbolism, romantismul posteminescian și motivele sămănătoriste pe acestea din urmă. Ele și nu cel simboliste, s-au impus acum, după cum, la rîndul lor vor ceda locul, după război, celor simboliste și celorlalte care aduceau ideația și expresia modernă în poezia și proza românească."[11] Încercarea de a nu limita cercetarea doar la aspectele literar-artistice se datorează faptului că „sămănătorismul *nu a fost numai sau în primul rînd un curent literar, ci un curent de idei* (subl. aut.), cu o structură mozaicată, în spațiul căreia au intrat, adesea cu poziții preponderente, sociologicul, politicul, culturalul."[12] În acest sens, E. Lovinescu a dovedit interes pentru partea privind semnificația estetică a sămănătorismului (excepție a făcut *Istoria civilizației române moderne*), cu toate acestea ținând să afirme în anul 1925 că: „Sămănătorismul n-a fost numai un fenomen estetic, ci și unul cultural și social. Într-un studiu sintetic și cu posibilitatea unei perspective istorice, el trebuie cercetat sub toate aspectele lui: rolul lui cultural, atitudinea lui socială sunt elemente ce definesc, ca și concepția sa literară…"[13] Cum bine se știe, „și în studiile lovinesciene despre sămănătorism a prevalat, *analiza estetică* (s.n.) - «unica rațiune a criticii mele.»[14]

---

[6] *Ibidem*, p. 13.
[7] *Ibidem*, p. 12.
[8] *Ibidem*, p. 13.
[9] *Ibidem*, p. 13.
[10] *Ibidem*, p. 14.
[11] *Ibidem*, p. 13.
[12] *Ibidem*, p. 15.
[13] E. Lovinescu, *Cuvinte pentru criticii mai tineri*, în „Mișcarea literară", nr. 34-35, 1925 *apud* Z. Ornea, *Sămănătorismul*. Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Minerva, 1971, p. 16.
[14] *Ibidem*, p. 17.

BDD-A22239 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:20 UTC)

Reacţii lovinesciene la „Sămănătorul”

Începuturile activităţii critice lovinesciene coincid cu cele ale polemicilor sale. Astfel E. Lovinescu colaborează între 1904–1906 la ziarul „Epoca” iar textele publicate aici sunt adunate în cele două volume de *Paşi pe nisip* (1906*)* stârnind variate reacţii polemice. Mai apoi între anii 1906–1909, E. Lovinescu se află la Paris, unde îşi va susţine Doctoratul. În anii de studiu în vederea obţinerii doctoratului, colaborează la publicaţia „Convorbiri critice” a lui Mihail Dragomirescu cu foiletoane de un elegantă neîncredere, scepticism intelectual. Acestea vor fi integrate, mai apoi, în primele sale volume de *Critice*. În timpul studiilor de la Paris, E. Lovinescu îşi petrecea vacanţele în ţară, la Fălticeni. Tot atunci, scrie la pubicaţiile „Convorbiri critice“ şi „Viaţa românească“, publicând apoi, întâiul volumul din *Critice.* În 1910, revine, stabilindu-se definitiv în ţară, unde îşi trece docenţa în Literatura română la Universitatea din Bucureşti. În toamna aceluiaşi an ţine un curs liber la universitate, moment când este numit şi profesor de Limba latină la Liceul „Matei Basarab” din Bucureşti.

General vorbind „faţă de un curent de idei (manifestat deopotrivă în planul literaturii, ca şi în cel al politicii) care tindea să domine intolerant viaţa literară şi culturală a vremii, reacţiile trebuiau să se producă inevitabil.”[15] Acestea nu au apărut în debutul afirmării curentului, ci mai târziu, din 1905 până în 1907. Antisămănătorismul criticului este fondat pe criteriile criticii estetice, în care „tendinţa” este acceptată. În acest sens, Z. Ornea în lucrarea cu titlul *Sămănătorismul*, opina că „a fost poate nevoie ca paharul se să umple pînă cînd împotrivirea – parcă organizată, deşi venea din tabere deosebite şi chiar vrăjmaşe – să se ridice înalt, barînd o direcţie care devenise, sub raport estetic, mai de mult, cu totul nesatisfăcătoare.”[16] E. Lovinescu îşi începea replica, ostilitatea, polrmica antisămănătoristă la „Epoca”, adică printr-o publicaţie care aderase iniţial la orientarea sămănătoristă. Bunăoară, „fie că au dezvoltat argumentele unei critici sociologice, fie cele ale criticii strict estetice, cu rare excepţii, reacţia antisămănătoriste va combate *mai ales* (subl. aut.) exagerăţiile noii direcţii literare, tendinţa acesteia de intolerantă negare a tot ceea ce nu dezvolta motivele decretate ca fiind «sănătoase», şi de abuzivă ridicare în sfera valorilor oricărei producţii – chiar submediocră – care întruchipa spiritul sămănătorist.”[17]

Se cuvine să precizăm ideea că ceea ce poartă acum numele de „sămănătorism”, „e un concept elaborat şi tardiv, rezultând dintr-o serie de dispute alimentate deopotrivă de susţinătorii şi adversarii săi.”[18] Astfel în 1906, anul ultim al studiilor din *Paşi…,* venirea lui Iorga la conducerea publicaţiei ce avea să dea numele curentului nu data decît cu mai puţin de trei ani. Paginile din Paşi… sunt ale unui observator al fenomenului literar în sine şi mai puţin ale unui teortician pus pe dezbateri de idei. Acest fapt are cea mai mare importanţă dacă ne gândim că realitatea sămănătorismului ca mişcare literară a fost uneori contestată.”[19]

[15] Z. Ornea, *Sămănătorismul, op. cit.,* p. 345.
[16] *Ibidem*, p. 345.
[17] *Ibidem*, p. 346.
[18] Alexandru George, *În jurul lui E. Lovinescu*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1975, p. 36.
[19] *Ibidem*, p.36.

BDD-A22239 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:20 UTC)

Mircea Zaciu a contestat dinamic sămănătorismul în articolul *Puncte de vedere în problema curentelor literare – A fost sămănătorismul un curent literar*[20], opinând că acesta nu a fost un curent literar ci, în realitate, un curent de idei, cu o influență preponderent negativă în viața politică a vremii.

Indubitabil, realitatea unui „curent" literar poate căpăta în orice moment o temă de discuție și „noi nu suntem partizanii acestui concept."[21]

Trecând la intervenția lui E. Lovinescu în 1905-1906, putem afirma cu certitudine că aceasta a produs răsunet. Firește, acest fapt nu se datorează autorității pe care o avea E. Lovinescu la 24 de ani, debutant fiind în acele vremuri, ci „în primul rînd pentru că foiletoanele sale au fost publicate în junimista «Epoca», citită și ascultată, spre care privea posesiv directorul «Sămănătorului», sau în «Viața literară și artistică» a lui Chendi."[22] Un al doilea argument este acela că deoarece afirmațiile, opiniile ponderate aveau sursă estetică în exegeza maioresciană, „amendată ușor prin acceptarea a ceea ce publicistica timpului numea «tendință»." Așadar, articolele „au fost prilejuite de lucrările principalilor tineri scriitori ai vremii (evident toți sămănătoriști: Sadoveanu, Gîrleanu, V. Pop, Goga, Iosif, Sandu-Aldea, N. N Beldiceanu, Gorun, ș.a.). Și opera acestora – adaugă istoricul Z. Ornea – nu era stigmatizată pur și simplu (cum proceda Densusianu), ci comentată cu înțelegere critică"[23] – modalitate de abordare critică argumentată, specifică lui E. Lovinescu. În aceste condiții, negația constituia permanent rodul, consecința unei judecăți estetice. Nicicând– consideră același istoric – „acum – ca mai tîrziu – nu vom găsi la Lovinescu așezată judecata negativă în dreptul artei autentice, indiferent din ce substanță s-ar fi hrănit, ci numai, ca o lespede, deasupra imposturii."[24]

E. Lovinescu începe prin comentarea scrierilor unor autori grupați într-o mișcare „ce se revendica națională." Acesta „a avut buna inspirație de a porni de la principiul legitimității acestui sentiment în sfera artei (evident, avea să-l respingă în calitate de criteriu al actelor valorizatoare)."[25] Astfel un amplu articol avea ca punct de plecare principiul estetic conform căruia o literatură bună este necesar să fie o „expresie națională." Pornind de la acest considerent, disocierea de viziunea sămănătoristă debuta în mod cert. Pentru că, dovedea tânărul critic, chestiunea în discuție reliefa că numai unele pături sociale care sunt „legatarii valorilor spirituale naționale?[26] Din punctul său de vedere, acest fel de discriminări, diferențieri, nu sunt inoperante, ineficace doar la nivel estetic. Deci, în fond, „toate straturile națiunii au dreptul de a fi reprezentate în literatura neamului. Scriitorii trebuie să le exploreze pe toate, fiecare după înclinările sale sufletești și după stratul apropiat în care trăiește sau pe

[20] Mircea Zaciu, *Puncte de vedere în problema curentelor literare – A fost sămănătorismul un curent literar ?* în „Tribuna", nr. 6, 1960 *apud* Alexandru George, *În jurul lui E. Lovinescu*, București, Editura Cartea Românească, 1975, p. 37.

[21] Alexandru George, Programe, curente, grupări, în „Viața românească", 12, 1971 apud Alexandru George, *op. cit.*, p. 37

[22] Z. Ornea, *Sămănătorismul, op. cit.*, p. 387.

[23] *Ibidem*, p. 388.

[24] *Ibidem*, p. 388.

[25] *Ibidem*, p. 388.

[26] *Ibidem*, p. 388.

BDD-A22239 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:20 UTC)

care-l cunoaște. Preferință nu se poate impune…”[27] Apoi, după excluderea exclusivismului, se exprima limpede, un adevăr estetic fundamental, în acel moment neglijat sau ignorat: „În definitiv, subiectele sunt indiferente, ele pot fi culese din toate straturile naționale; ceea ce interesează însă mai mult e arta cu care aceste subiecte sunt îmbrăcate într-o haină sensibilă și comunicativă…”[28] Chiar cuvintele acestei disocieri integrau chestiunea „exclusivismului rural” ca sursă de inspirație literară. În contrapondere, aceasta constituia una din particularitățile centrale ale noii direcții cultural-literare. E. Lovinescu nu evita problema, din contră, o comenta temperat și calm, exprimându-și opinia critică. Era natural, firesc, opina tânărul critic, ca într-o țară „cu caracter rustic atît de pronunțat cum e a noastră”, scriitorii, majoritatea avându-și originea de la sate, să exprime această realitate care le era atât de familiară, pe care o știau atât de bine. Totodată, acesta este motivul pentru care „vom găsi în literatura noastră mai mult țărănism decît în literaturile străine.”[29] Procesul, efectiv, nu trebuie însă amplificat peste măsură deoarece „literatura noastră bună, deși procedînd din națiune, nu s-a limitat numai la o singură categorie socială.”[30] Un excurs în literatura română ocazionează confirmarea, argumentarea acestui adevăr. Faptul că acum, la începutul veacului (1905) s-a evidențiat „exclusivismul rural,” este însă alarmant, după opinia lui E. Lovinescu, deoarece această „literatură țărănească e și o literatură înnourată…”[31] În realitate, s-a ajuns la conjunctura că „țărănimea e cultivată de o întreagă școală literară – afirmă tânărul critic – cu aere de noutate artistică și în realitate cu un mare exclusivism. Îndată ce vedem – observa criticul – o concepție de artă prea strîmtă, e de gîndit că trebuie să fie și insuficientă… Scriitorii noștri tineri, ieșiți mai toți din păturile orășenești, prin căldura comunicativă a unor rînduri prea strînse, s-au îndreptat spre sate – dar numai spre sate. Mărginindu-se numai la viața simplă a satului, povestitorii noștri realiști s-au văzut deodată închiși într-un cerc foarte restrîns de subiecte și constrînși la zugrăvirea unor icoane de o moralitate pe care unii o socotesc dubioasă.”[32] Legat de această afirmație, criticul și istoricul literar Z. Ornea considera că E. Lovinescu face și o anumită trimitere, aluzie la articolele lui H. Sanielevici publicate în revista „Curentul nou” înființată la Galați în data de 15 decembrie 1905. Însăși titlul acestuia subliniază faptul că „e consacrată unei lupte, aceea de a înlătura curentul literar dominant, curățind astfel locul în vederea apariției altuia nou. E drept că atmosfera fusese pregătită de revista lui Densusianu, care, de aproape un an, demonstra caracterul pernicios al sămănătorismului.[33] H. Sanielevici era știut ca admirator al literaturii ardelene, poporale, morale și sănătoase și, în plus, a atras atenția opiniei publice printr-o surprinzătoare violență pamfletară, care a descurajat pentru câteva momente adversarii, provocând imediat un tumult cu mare răsunet. H. Sanielevici era, prin formație și disponibilitate estetică, „un prețuitor al clasicismului”. A prețuit numai literatura „sănătoasă”, cu eroi tip clasici, ponderați, calmi,

[27] *Ibidem*, p. 388.
[28] *Ibidem*, p. 388.
[29] *Ibidem*, p. 389.
[30] Z. Ornea, *Sămănătorismul, op. cit.*, p. 389.
[31] *Ibidem*, p. 389.
[32] E. Lovinescu, cap. *Literatura și critica noastră*, în *Pași pe nisip,* vol I din *Opere*. Vol. Ediție îngrijită de Maria Simionescu și Alexandru George. Studiu introductiv și note de Alexandru George, București, Editura Minerva, 1982, p. 56-57.
[33] Z. Ornea, *Sămănătorismul*, ed. cit., p. 347.

BDD-A22239 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:20 UTC)

„socotiți" prudenți și mulțumiți de sine, ducând o viață familială ireproșabilă, comunicativi și dinamici. Toate foiletoanele sale de critică și istorie literară glorifică însemnătatea atitudinii clasice, adică tendința naturală spre general și tipic, contestând orientarea spre particular și excepțional.

Bunăoară, E. Lovinescu i-a consacrat o serie de articole polemice lui Nicolae Iorga, întemeietorul mișcării sămănătoriste. Foiletoanele lui E. Lovinescu din „Epoca" au avut de înfruntat „fulgerele" adversarului său considerat o personalitate plurală care a creat în cultura românească un „climat spiritual, a. Mai mult, la apariția primului volum din *Pași pe nisip*, acesta din urmă s-a alertat scriind că dezlănțuirea tânărului critic împotriva sămănătorismului ar avea motivația că nu i-a fost acceptată colaborarea la revistă. Autorul, vizibil ofensat, a lămurit natura veridică a incidentului. Si anume, ar fi trimis prin „mîna prietenească" a fostului coleg de liceu, Mihail Sadoveanu, la „Sămănătorul", un articol cu impresii de călătorie intitulat *Spre Grecia*. Tot, M. Sadoveanu i l-a înapoiat cu o corespondență scurtă semnată de Iorga, în care, printre altele, îi aducea la cunoștință că „interesantul dumitale articol e prea învățat pentru «Sămănătorul» și pentru un articol literar în genere."[34] Moment după care nu a mai revenit niciodată. Și, oricum, chiar dacă undeva la începuturi a întâmpinat o neacceptare, aceasta nu poate constitui motivul unei acțiuni critice construită, indubitabil, pe certitudine. La originea acțiunilor lovinesciene nu a stat acest incident de nuanță ranchiunoasă, ci poate modul cum N. Iorga a interpretat volumul întâi al *Paşilor pe nisip*. În *Istoria literaturii românești contemporane,* în debutul capitolului al IV-lea – *Lupta contra „Sămănătorului",* N. Iorga notează unele atacuri atât la volumele *Paşi pe nisip*, cât i la adresa autorului lor, pe care nu îl numește direct. Astfel acesta opina că: „un tânăr profesor, a cărui literatură precoce fusese refuzată la «Sămănătorul», totuși autor al unei broșuri de filologie latină dedicată lui N. Iorga, publica volumașul de pretenție *Paşi pe nisip,* cu care inaugura o activitate de impresionism critic, de obicei cu note false, în care credea că emulează pe un Faguet. Deși d. Eugeniu Lovinescu, folticenean, format la București și la Paris, unde-și publică teza, mediocră, despre călători francezi în Orient, se va mai întîlni deseori aici ca întemeietor de cenacluri și director de reviste, într-o activitate, de un personalism aproape bolnav, care s-a întins și asupra romanului, conceput «intelectual» și «modern», el nu va adăuga nimic la conștiințele sale variate, la calitățile sale de stil, incontestabile, și nu va corecta întru nimic pornirea de a rezolvi, după dictarea acelui temperament schimbător, din două, trei propoziții logice problemele cele mai gingașe și mai grele ale sufletului omenesc precum și de a distruge și crea după capriciu valorile literare."[35] N. Iorga consideră maladivă modalitatea în care E. Lovinescu își croia direcția în spațiul critic și literar al vremii, mai mult, îl consideră aflatsub semnul instabilității din punct de vedere al concepțiilor sale. Mizând pe doza de subiectivism pe care, personal, o observă la tânărul critic îi recunoaște slabele veleități de critic literar. Toate aceste remarci ale inițiatorului sămănătorismului vin pe fondul de superioritate afișat de el însuși. Se pot lesne observa particularitățile de limbă ce reflectă realitățile vremii, mai cu seamă moldovenisme. Mai apoi, tânărul critic este așezat pe același piedestal cu G. Bogdan-Duică deoarece, niciunul nici altul „nu pot întemeia o foaie care să li

[34] *Ibidem*, p. 394.

[35] N. Iorga, *Istoria literaturii românești contemporane. În căutarea fondului (1890-1934).* Vol. II. Ediție îngrijită, note și indici de Rodica Rotaru. Prefață de Ion Rotaru, București, Editura Minerva, 1983, p. 162.

BDD-A22239 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:20 UTC)

fixeze punctul de vedere."[36] În același ton depreciativ, Duiliu Zamfirescu afirma într-un articol din „Flacăra" că „D. Lovinescu tulbură văzduhul în fiecare an cu cîte unul sau mai multe *zgomote literare* (s. n.)" Metafora depreciativă „zgomote literare" sugerează slaba preocupare acordată scrierilor sale datorat, în opinia sa, faptului că nu sunt opere bine concepute, nu se se încadrează în rigorile unei opere demnă de recunoaștere, fiind nefolositoare, zadarnică, În final, întreaga responsabilitate ajunge să fie transferată în spațiul publicațiilor care îngăduie astfel de foiletoane. În exemplificarea ideii anterioare, sunt amintite unele titluri justificative ca de exemplu: *Lulu* (1920), *De peste prag* (1906), ambele scrieri fiind încadrate inexact în specia romanului, doar primul fiind roman, cea de-a doua fiind dramă. Lui N. Iorga i s-a imputat adesea afișarea unei anumite superiorități. Considerând nedrepte acțiunile împotriva „Sămănătorului", un „modernist", cum îl numește N. Iorga, crede că: „Influența spiritului «Sămănătorului», care joacă în literatura de azi același rol pe care l-a avut odată «Junimea», e vădită celui ce vede nepărtinitor, și orice încercare potrivnică de a-i contesta rolul în istoria literaturii noastre rămâne zadarnică."[37] Numirea directă a lui E. Lovinescu și catalogarea sa ca „detractor îndărătnic" apare în al doilea volum al *Istoriei literaturii românești contemporane*, în contextul prezentării opiniei unuia dintre aliații lui N. Iorga în dispută, M. Simionescu-Rîmniceanu. Așadar, volumele de debut, *Pași pe nisip,* primesc următoarea judecată: „E curios cum, cu atît de puțin cît oferă d. Lovinescu, și atît de nefolositor publicului, se poate intra în publicitate. Gazetele sau revistele care au dat loc d-lui Lovinescu și care în felul acesta l-au încurajat să scrie nu sînt oare cele mai de învinuit daca d. Lovinescu continuă să scrie? Căci d-sa nu e responsabil. Ba e chiar un copil de care s-a făcut într-o clipă haz și care apoi se antrenează și începe să exagereze cu gîndul că va mări hazul inconștient că momentul cînd a fost întîmplător bun a trecut de mult și acum ceea ce face devine din ce în ce mai neplăcut. D. Lovinescu nu știe ce poate spune în public și ce nu: d-sa pare că nu știe pentru ce scrie." Era o normalitate considerarea tânărului critic drept un copil, dacă e să privim diferența de vârstă, de 10 ani, dintre cei doi participanți la controversă. N. Iorga observă intensitatea disputei, încercând totodată să-i atragă atenția asupra incomodității situației. Totodată, E. Lovinescu, prin articolele sale de început, dezvăluie publicului cititor și aspecte neplăcute, care ar putea afecta imaginea celui în discuție. Chiar și așa, „criza" din sînul revistei, încă de la începutul anului 1908 este recunoscută de către criticul N. Iorga: „Dar cu toate aceste aprobări în fața unui atac pe atît de pretențios, pe cît de nedrept, chiar dacă era *în adevăr* (subl. aut.) de bună credință, revista care folosise așa de mult nu numai literaturii, dar și spiritului public, stătea,… în fața unei hotărâtoare crize. Ea nu venea însă din afară, ci dinlăuntrul ei chiar. De mult, după zgomotoasa plecare a lui Chendi, Scurtu-și încetase colaborarea."[38] Deși la început relațiile dintre N. Iorga și Ilarie Chendi s-au bazat pe cooperare și comuniune de idei, ele vor ajunge să se degradeze după 1905, odată cu plecarea acestuia din urmă de la „Sămănătorul". Așa, „deși apărînd principiul național în literatură, – spune N. Iorga – Slavici se întorcea pe alocuri la

[36] *Ibidem*, p. 165.
[37] *Ibidem*, p. 172.
[38] N. Iorga, *Istoria literaturii românești contemporane. În căutarea fondului (1890-1934),* Vol. II. Ediție îngrijită, note și indici de Rodica Rotaru. Prefață de Ion Rotaru, București, Editura Minerva, 1983, p. 172-173.

BDD-A22239 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:20 UTC)

principiul maiorescian al poeziei pentru generalitatea umană, fie și românească.”[39] Acum, ceea ce se întrevede este că „Din umbră se încearcă întoarcerea la situația din primul an, rechemîndu-se directorii de atunci. Coșbuc își anunță întoarcerea…[40]”Criza iscată din interior era punctată pe alocuri de atacuri din afară care duceau, spre mâhnirea promotorului curentului sămănătorist, la potențarea instabilității grupării. Seria de articole intitulate *Împotriva clevetitorilor* (1905), adunate în lucrarea *O luptă literară (I)* se compune dintr-o serie de semnificative consemnări privind înțelegerea ideologiei sămănătoriste. Într-unul din aceste articole cuprinse aici și într-o încercare de justificare printr-o suită de argumente N. Iorga își exprimă și explică starea de nemulțumire momentană: „Cînd tineri cari în 1902 vedeau murind în mâinile lor «Sămănătorul» mi-au oferit mie să iau în cea mai deplină stăpînire această foaie, am stat pe gînduri, i-am rugat să mai cugete asupra acestui plan și n-am consimțit să mi se facă scrisoarea propusă sau să mi se înscrie numele ca director. Mărturisesc că nu-mi făceam iluzii mari. Mă așteptam la dușmăniile ce se țin și se vor ținea totdeauna de principiile mele și de caracterul meu și la dușmăniile, mai multe și încă mai înverșunate, ale celor ce nu pot vedea în ochi pe cineva care s-ar putea bănui măcar că ar fi mai harnic decît el… (…)”[41] Apoi, acesta adaugă că motivația comună era ca menirea curentului să fie „în legătură cu ce am moștenit mai scump din trecut, cu ce avem mai scump astăzi, cu ce trebuie să urmărim mai ales în viitor. Pentru aceasta am scris articolul de fond – pus în locul întîi numai după asemănarea ziarelor și iscălit pentru a-mi însuși răspunderea, și cronica, relativă nu numai la literatură, ci la toată cultura noastră… Acum acești tineri sănt literatura românească de astăzi. Curentul pentru stabilirea cărui mi-am jertfit atîta timp și am primit atîtea ofense stăpînește în largul scrisului românesc. Acești oameni cai se amestecau în literatură pentru jertfele și păcatele lor sunt cunoscuți oricui cu fața lor adevărată. Un public cinstit și credincios - conchide acesta - s-a trezit în românime. Mișcarea aceasta a avut noroc.”[42]

Totodată, într-un alt foileton din al ciclului *Împotriva clevetitorilor* (1906) îl ataca, uzitând același ton ironic, ascuțit, argumentat, fără să-l numească, pe mentorul Sburătorului, imediat după apariția primului volum din *Pași pe nisip:* „Ni pare rău că nu putem vorbi despre cartea *Pași pe nisip* a tînărului profesor de limba latină Eugen Lovinescu, care-și începea cariera scriind prin ziare despre literatura română pentru a da lecții aspre profesorului său care iscălește aceste rînduri (…) Apoi, conchide acesta „trebuie să închei cu mărturisirea că autorul *Pașilor pe nisip* – adevărați pași pe nisip – nu-mi pare măcar că e în stare să vadă ce situație nenorocită și-a creat, în ce lume urîtă se află, și ce silinți mari îi trebuie pentru a se reabilita în ochii acelora a căror stimă valorează mai mult decît aplauzele intriganților.”[43] Duritatea acuzelor o regăsim și la publicarea dramei *De peste prag,* când îi reproșează că „habar nu are ce e viața”, în ea piesă „totul e fals, scandalos și ridicul de fals”.

[39] *Ibidem*, p. 173.
[40] *Ibidem*, p. 173.
[41] *Ibidem*, p. 357.
[42] N. Iorga, *Istoria literaturii românești contemporane. În căutarea fondului (1890-1934),* Vol. II. Ediție îngrijită, note și indici de Rodica Rotaru. Prefață de Ion Rotaru, București, Editura Minerva, 1983, p. 358.
[43] *Ibidem*, p. 365.

BDD-A22239 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:20 UTC)

Realmente ceea ce i-a imputat E. Lovinescu, în 1906, lui N. Iorga, era faptul că „nu pleacă de la o idee lăuntrică, deși voiește s-o aplice cu toată tăria… De aici acea nesiguranță și abureală în partea teoretică a acestei «direcții noi», în care cuvintele înlocuiesc ideile precise.”[44] Comentariile diferitelor foiletoane ale lui N. Iorga l-au făcut să conchidă că, dată fiind frecvența unor cuvinte ca „naționalism” și „românism”, noua direcție s-ar reduce la înțelesul acestora: „Știți însă că d. Iorga se servește de obicei numai de adjective și că adjectivele exprimă însușiri și nicidecum idei. Ideile se exprimă îmi pare prin substantive și verbe. Printre adjective găsii totuși și două substantive ce se repetau: *naționalism* și *românism (subl. aut.)*”. Aceste sunt oare ideile noi pe care se bazează curentul nou? […] Și m-am întrebat: naționalismul și românismul pot fi oare lucruri noi. Să distingem puțin– adaugă E. Lovinescu – În politică o acțiune panromânească poate fi ceva nou? (…) Dar în literatură? Este cu putință oare să se îndrumeze un curent nou sub flamura naționalismului? Nu. Acesta e un lucru vechi și foarte vivace. Toată literatura noastră, dar absolut toată e națională… Aș voi să mi se arat un scriitor de astăzi care e mai «român» ca Alecsandri, Anton Pann, Creangă, Eminescu, Caragiale? Atunci cum rămîne cu marea iluziune și ambiție de a produce o mișcare fără pereche la acest început de secol, care de aceea a și început acum pentru a fi contemporan cu «direcția nouă.»”[45] Criticul încearcă să aducă în prim plan faptul că aceste caracteristici ale noului curent nu erau de dată recentă, ci constituiau revigorarea unor imperative mai vechi. În acest sens, Z. Ornea era de părere că „meritul mișcării și personal al profesorului Iorga e că a știut să le găsească într-o perioadă predispusă să le transforme în elemente vitale. De altfel, mai târziu în 1925-1926, Lovinescu va recunoaște aceste adevăruri.”[46] Cât despre remarcile referitoare la critica lui N. Iorga, ele se restrângeau la aceea că este un critic impresionist și că acesta cultivă o critică interesată, de grup, de susținere, motiv pentru care s-a declanșat o adevărată confuzie a valorilor, Sadoveanu fiind egalizat cu V. Pop și Sandu-Aldea cu N.N Beldiceanu. Dar – se întreabă retoric Z. Ornea – care critică nu a avut erori de apreciere și mai ales care șef de școală nu a practicat o critică de susținere?”[47] Apoi, adaugă criticul, „adevărat e că N. Iorga a confundat esteticul cu culturalul, creând aparența de curent literar unei mișcări esențialmente culturale, care se manifesta și în planul literaturii.

Cele două volume de *Pași pe nisip* constituie „prima lucrare importantă a criticului E. Lovinescu și care avea să-i fixeze imaginea în conștiința contemporaneității imediate – și celei viitoriste, adăugăm noi – cu toate avantajele și neajunsurile legate de expresia imatură a cărții, de alcătuirea oarecum eterogenă și de lipsa de experiență a celui care se avînta prea temerar în arena unor dezbateri literare pentru moment foarte încinse.”[48] Încă din titlu se sugerează ideea nesiguranței, a unei atitudini de neîncredere, după cum de altfel el însuși mărturisea, mai târziu, dezaprobând oarecum în vol. I al *Memoriilor* sale, configurația lor „de iritant diletantism și de ostentativ scepticism” ca rezultante ale „inexperienței tinereții, pe de-o parte,

[44] Z. Ornea, *Sămănătorismul, ed. cit.,* p. 393.
[45] E. Lovinescu, cap. *Direcția nouă a d-lui Iorga*, în *Pași pe nisip,* vol I din *Opere*. Vol. I. Ediție îngrijită de Maria Simionescu și Alexandru George. Studiu introductiv și note de Alexandru George, București, Editura Minerva, 1982, p. 291-292 .
[46] Z. Ornea, *Sămănătorismul, ed. cit.,* p. 395.
[47] Z. Ornea, *Sămănătorismul, ed. cit.,* p. 395.
[48] E. Lovinescu, cap. *Pași pe nisip*, I, din *Opere*. Vol. I. Ediție îngrijită de Maria Simionescu și Alexandru George. Studiu introductiv și note de Alexandru George, București, Editura Minerva, 1982, p. 403.

BDD-A22239 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:20 UTC)

dar, mai ales, influenței formală a lui Faguet, pe de alta."[49] Aceste foliletoane le numește „virtualități realizate mai târziu" într-o „atitudine spirituală momentană" vădit recunoscută și evitată după. În plus, recunoscând caracterul polemic, combativ al articolelor criticul mărturisește că „acest scepticism manifestat prin acceptarea principială a tuturor contrariilor, se afirma, de altfel, cu atît mai inoportun cu cît contraria sensul combativ al celor două volume de *Pași*, căci, printr-o altă particularitate puțin temperamentală și ea, prima mea activitate critică s-a desfășurat sub semnul polemic, care, prin însăși natura lui, presupune o orientare determinată, un spirit de decizie într-o singură direcție."[50] Actualitatea vremii, perioada interbelică, epocă de varii frământări și dispute literare, și-a pus amprenta pe destinul scriiturii și al receptării în rândul publicului lui tânărului E. Lovinescu după cum „asocierea unei atitudini de luptă cu un scepticism sistematic înseamnă însă o minare a propriei sale poziții spirituale, întrucît, din moment ce totul e controversat, orice atitudine trece și ea în planul incertitudinii."[51] Bunăoară, criticul opinează că „nu numai iritant, prin exces și ostentație, scepticismul *Paşilor,* reprezenta așadar, și o lipsă de tactică în lupta întreprinsă împotriva sămănătorismului, îndărătul căruia străjuia afirmația categorică a unui om cu certitudini providențiale."[52]

Atitudinea și activitatea antisămănătoristă a lui E. Lovinescu la „Epoca" „tocmai în momentul apropierii d-lui Iorga de junimiști, nu putea să nu fie primejduită de intoleranța și autoritarismul tînărului apostol, cu reacțiuni neașteptate în fața oricărei contradicții."[53] Legat de această afirmație, tânărul critic evocă o întâmplare care scoate în evidență caracterul autoritar al lui N. Iorga care era pro cenzurii libertății de exprimare. Bunăoară, după ce Ilarie Chendi a finalizat un articol din care reieșea ideea de amenințare a „naționaliștilor", priviți ca fiind vrednici de patibulare, într-o locație specifică „pe aripele morilor de vînt", a doua zi, la biroul său de la Academia Română, a primit vizita inopinată a directorului „Sămănătorului". N. Iorga apare în ipostaza unui pistolar „agitînd un revolver în mînă și apostrofîndu-l melodramatic." Îi spunea, pe un ton amenințător că are noroc că are copii, că altfel l-ar „suprima". Toată această povestire oferă un „indiciu evident al atitudinii sale față de libertatea de cugetare"[54]– observa criticul.

Observația enunțată în articolele sale potrivit căreia actualitatea vremii așază în colaborare literatura cu politica au stârnit numeroase animozități. Este interesant de urmărit modalitatea în care ne apare imaginea lui istoricului în *Memorii.* Mai mult, criticul amintește o situație inedită apărută în urma unui articol de-al acestuia. Astfel, N. Iorga „pornise… năvalnic, în puterea nopții, la Filipescu și apoi la Maiorescu, unde, în biblioteca luminoasă, în care stăpânea un cuget atît de senin, ceruse, nervos și amenințător, să fiu îndepărtat de la «Epoca». Gestica lui Maiorescu este minuțios și atent descrisă: „preumblîndu-se în lung și în lat, bătrînul își mișca viu luminile ochilor, barbișonul atît de expresiv și, ridicînd din umeri și

[49] E. Lovinescu, *Memorii,* vol. I. Texte alese și postfață de Nicolae Balotă, București, Editura Minerva, 1976, p. 48.
[50] *Ibidem,* p. 50.
[51] *Ibidem,* p. 50.
[52] *Ibidem,* p. 50.
[53] *Ibidem,* p. 54.
[54] E. Lovinescu, *Memorii,* vol. I. Texte alese și postfață de Nicolae Balotă, București, Editura Minerva, 1976, p. 55.

BDD-A22239 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:20 UTC)

tăind cu mîna aerul, repeta în vorbe sculptate: - Ce are a face, Doamne, literatura cu politica!”[55], întrebare cu care l-a întâmpinat de altfel Titu Maiorescu pe E. Lovinescu aflat în vizită. Ceea ce se știa la acele momente era că „Maiorescu n-avea nici o simpatie temperamentală pentru d. Iorga”. În plus, „măsurat și respectuos față de părerea altuia, el nici nu putea concepe un astfel de atentat la libertatea cugetării.”[56] Cu toate acestea Filipescu îl sfătuiește pe N. Iorga să meargă cu doleanța sa mai departe la „Liric” pe care presupunem că ar fi o personalitate politică, de decizie. Însă. T. Maiorescu îl sfătuiește pe tânărul critic, punându-i mâinile pe umeri, într-un gest părintesc, să întrerupă temporar apariția „criticelor” sale, urmând a relua discuția peste câteva săptămâni. Exact după acest răstimp îl cheamă „din nou și, vesel și ușurat” primindu-l „de la ușă cu un zâmbet de ironie transcendentă: - Ei, de-acum îți poți reîncepe activitatea la «Epoca» Iorga a vorbit la «Liric»! – pentru ca pe urmă, cu acea inegalabilă expresivitate, la care participa întregul lui trup, să exclame iarăși, cu brațele ridicate spre bustul lui Kant: - Ce are a face, Doamne, literatura cu politica!”[57] Cum bine se știe N. Iorga s-a afirmat și în viața politică, fiind și prim ministru, pe lângă activitatea sa publicistică și istorică.

E. Lovinescu îl încadrează pe istoric atât în tagma polemiștilor, cât și a pamfletarilor. Aprecierea din urmă o justifică și prin maniera insistentă a lui N. Iorga de exprimare a unei idei, pe care o duce în derizoriu, ajungând până la calomnie. C alte cuvinte atunci „cînd afirmă ceva, d-sa n-o afirmă o dată, la momentul oportun, ci în orice împrejurare, în conversații particulare, în reviste, în ziare, la Universitate sau la conferințele ținute în toate orașele țării, în trenul ce duce la Vălenii-de-Munte, în gondolă, tramvai… azi, mîine, peste un an sau peste un sfert de veac, cu aceeași certitudine pe care, de altfel, și-o manifestă în toate domeniile vieții spirituale în care evoluează.”[58] Exegetul mărturisește că autoritatea aproape „dictatorială” a lui N. Iorga de la începutul unei cariere ce implică probitate profesională, i-a pricinuit „destulă neliniște pentru a-i răspunde, sub toate formele indignării, în volumul al doilea al *Paşilor*.”[59] Denominația „tînărul apostol” este atribuită de către E. Lovinescu lui N. Iorga. De asemenea, într-o corespondență trimisă Elenei Farago, în aceeași folosind aceeași caldă și apropiată formulă de adresare, „Scumpă doamnă Farago,” acesta se confesează printre altele, și în legătură cu adversarul său pe care îl numește ironic, într-o înlănțuire de termeni pompoși cu nuanță peiorativă, indice al semeției celui în discuție: „marele dumitale profet N. Iorga, pontificele trivialității și a insultei în literatura română.”[60] Combătut încă de la început, ca reprezentant al doctrinei sămănătoriste, N. Iorga este repudiat, în *Istoria literaturii române contemporane*, atît pentru receptivitatea lui estetică prea limitată (pragmatic, Lovinescu își desființează, bineînțeles cu mare succes, adversarii, exemplificîndu-le gustul: din Iorga citează aprecierile lui exagerate despre un autor mai mult decît mediocru, ca Vasile Pop, în contrast cu lipsa de prețuire arătată față de scrierile unui Duiliu Zamfirescu, unui D. Anghel, unui Ronetti Roman, cît și confuzia dintre etic, etnic și estetic în judecarea

[55] *Ibidem*, p. 56.
[56] *Ibidem*, p. 56.
[57] *Ibidem*, p. 56.
[58] *Ibidem*, p. 52.
[59] *Ibidem*, p. 52.
[60] E. Lovinescu, *Scrisori și documente*. Ediție îngrijită, prefață, note și indice de Nicolae Scurtu, București, Editura Minerva, 1981, p. 136.

BDD-A22239 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:20 UTC)

fenomenului artistic)…”[61] Într-o scrisoare trimisă din Paris, datată 4 martie 1907 și adresată pe un ton amical, bunului său prieten Mihail Dragomirescu „Iubite Domnule Dragomirescu,” îi scrie „gândește-te că nu puțin s-a compromis Iorga cu alde Pop…?”[62]

Gazetarul interbelic Pamfil Șeicaru în monografia intitulată *Nicolae Iorga* (1990) era de părere că „în măsura în care o personalitate este mai dominatoare, stînjenește manifestarea altor personalități, cu cît a creat mai multe adversități, cu atît adevărul își va face mai greu drum.”[63] În plus, „nici un moment, N. Iorga nu a avut intenție răutăcioasă; când se angaja în vreo dispută, el nu avea ascunzișuri sufletești și exterioriza repede o nemulțumire.”[64] Pasiunea pentru pamflet este observată de autorul monografiei, în 1939, moment în care intenționa să realizeze o antologie a pamfletului românesc, motiv pentru care îl roagă să-i scrie Prefața cărții. Această ideea „l-a entuziasmat: găsea că spiritul pamfletar al românilor. De altfel, Pamfil Șeicaru era, fără rezerve, un polemist și pamfletar redutabil.

Criticul amfitrion Eugen Lovinescu se situează în tagma acelora care condamna pamfletul: „Privim pamfletul, în genere, ca efectul unei insuficiențe culturale; ca și lirismul direct, dar în alt sens, el este expresia unui sentiment neintelectualizat, iar la oameni de cultură, el izvorăște dintr-o eroare psihologică, eroarea asupra eficacității violenței; cuvintele n-au valoare absolută şi prin uzură ajung sonorități goale, de care nu legăm niciun înțeles; pentru a-şi căpăta înțelesul originar, trebuiesc întrebuințate în mod propriu şi cât mai rar. Violența verbală, ca mijloc de expresie a gândirii, se condamnă pe sine, deoarece abuzul îi anulează virulența; acumularea invectivelor nu valorează pentru mințile echilibrate, cât simpla reflecție, impersonală dar incisivă, a unui om cumpănit.”[65]

Așadar, Alexandru George, unul dintre editorii prin excelență ai operei lovinesciene considera că și dacă în timp „stilul lovinescian va suferi mari prefaceri și îmbunătățiri, iar ideile și judecățile vor evolua, paginile juvenile din *Pași pe nisip* reprezintă un moment esențial în istoria criticii românești: ele marchează apariția unui spirit acut, dar lipsit de exclusivism, subordonat situațiilor de fapt, atent la realitățile literaturii de atunci, urmărind actualitatea cu un fond de scepticism, dar și de încredere, un spirit care înțelege să-și lege destinul de o literatură «în plină ebuliție», hărăzită oricum evoluției, prefacerilor.”[66] Astfel, E. Lovinescu acționează pe tărâmul literaturii în calitate de observator echilibrat, care posedă o modestie anume. Legat de această idee, mărturisea în articolul *Rolul criticii*: „Căci nu intră în atribuția criticului de a face curente… Criticul înregistrează curentele și le dă o formulă cuprinzătoare. Critica este o abstracție, pe cînd literatura este o realitate. În desfășurarea literară a tuturor timpurilor nu vom găsi un critic ce să dea o îndrumare nouă literaturii, la care să fi ajuns printr-o raționare curat abstractă.”[67]

În aceeași ordine de idei, „dacă E. Lovinescu a debutat în critica literară de pe poziții antisămănătoriste (împotrivindu-se însă de asemenea, la început, estetismului simbolist,

[61] I. Negoițescu, *E. Lovinescu*, București, Editura Albatros, 1970, p. 69.
[62] E. Lovinescu, *Scrisori și documente*, *ed. cit.*, p. 66.
[63] Pamfil Șeicaru, *Nicolae Iorga*, București, Editura Eclio, 1991, p. 6.
[64] *Ibidem*, p. 138.
[65] E. Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane*. Vol. III, București, Editura Minerva, 1981, p. 153.
[66] E. Lovinescu, *Opere*. Vol. I, *ed. cit.*, p. 12-13.
[67] E. Lovinescu, *Rolul criticii*, în „Epoca”, an. XI, nr. 349, 22 decembrie 1905, p.1, *apud* E. Lovinescu, *Opere*. Vol. I, *ed. cit.*, p. 59.”

BDD-A22239 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:20 UTC)

împrejurarea), împrejurarea se explică în primul rînd prin conştiinţa – maioresciană – a respectului «adevărului» pe tărîmul realităţilor noastre sociale, adică a dreptului diferitelor clase de a fi reprezentate în literatură, şi mai cu seamă a burgheziei, ca factor de progres activ. Şi deoarece punctul culminant al ideii sale se constituie în *Istoria civilizaţiei române moderne*, înţelegerea luptei literare de o viaţă a lui E. Lovinescu întru promovarea romanului urban, pentru promovarea poeziei moderniste (inclusiv a simbolismului, pînă în cele din urmă) şi întru disocierea valorii estetice în sens maiorescian, în general trebuie să purceadă din unghiul de vedere cuprinzător al acestei lucrări «doctrinare»".[68]

Concluzia care l-a îndrumat în constatările sale este aceea conform căreia chiar ca formulă literară precisă, sămănătorismul, în contrast cu poporanismul care a fost o doctrină „fără literatură", se poate preciza, probabil, ca un „romanism rural şi paseist."

Volumul *Amintiri şi evocări despre E. Lovinescu* cuprinde afirmaţia lui Liviu Rebreanu privind circumstanţele şi locaţia unde l-a întâlnit întâia oară pe mentorul Sburătorului, alături de un fin, succint, portret fizic şi moral. Totodată, acesta recunoaşte polemica în care se angajase, şi anume: „În casa d-lui Mihail Dragomirescu am cunoscut pe d. Lovinescu. Era elegant, surîzător, indulgent. Avea la spate *Paşii pe nisip* şi se războia cu amfitrionul nostru pentru critica impresionistă. Nu era iubi, nici măcar simpatizat de scriitori."[69]

Concluzionând, putem aminti faptul că prima carte a sa, *Paşi pe nisip*, este, după cum considera Alexandru George, unul dintre intimii editori al operei lovinesciene, în studiul monografic *În jurul lui E. Lovinescu* (1975): „una dintre cele mai solide încercări de critică din literatura noastră […] *Paşii pe nisip* sunt opera unui scriitor dezinvolt şi liber în aprecieri, sigur pe el şi hotărît în afirmaţii. Departe de a trăda vreo nehotărîre, aşa cum titlul ar părea să indice, sau o dispoziţie pentru afirmaţia fără răspundere, opiniile conţinute în ea sunt formulate ferm, iar judecăţile n-au în ele nimic dintr-o acţiune provizorie."[70] Mai mult, exegetul adaugă că „ideea de echilibru este cea care frapează în acţiunea tînărului critic." *Paşi pe nisip* este o „carte despre actualitatea literară a acelui moment".[71]

BIBLIOGRAPHY

1. ******Amintiri şi evocări despre E. Lovinescu.* Ediţie îngrijită, prefaţă, tabel cronologic, indice şi bibliografie de Ion Nuţă, Iaşi, Editura Junimea, 1981
2. **GEORGE, ALEXANDRU**, *În jurul lui E. Lovinescu*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1975
3. **IORGA, N.**, *Istoria literaturii româneşti contemporane. În căutarea fondului (1890-1934)*, vol. II. Ediţie îngrijită, note şi indici de Rodica Rotaru. Prefaţă de Ion Rotaru, Bucureşti, Editura Minerva, 1983

[68] I., Negoiţescu, I., *E. Lovinescu*, Bucureşti, Editura Albatros, 1970, p. 62-63.
[69] ******Amintiri şi evocări despre E. Lovinescu.* Ediţie îngrijită, prefaţă, tabel cronologic, indice şi bibliografie de Ion Nuţă, Iaşi, Editura Junimea, 1981, p. 126.
[70] Alexandru George, *În jurul lui E, Lovinescu*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1975, p. 18.
[71] *Ibidem*, p. 18.

BDD-A22239 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:20 UTC)

4. **LOVINESCU, E.**, *Critice*, vol. II. Ediție de Eugen Simion. Antologie și repere istorico-literare de Mihai Dascăl, București, Editura Minerva, 1982, p. 147
5. **LOVINESCU, E.**, *Opere*, vol. I. Ediție îngrijită de Maria Simionescu și Alexandru George. Studiu introductiv și note de Alexandru George, București, Editura Minerva, 1982
6. **LOVINESCU, E.,** *Memorii*. Texte alese și postfață de Nicolae Balotă, București, Editura Minerva, 1976
7. **LOVINESCU, E**., Istoria literaturii române contemporane. Vol. III, București, Editura Minerva, 1981
8. **NEGOIȚESCU, I.,** *E. Lovinescu,* București, Editura Albatros, 1970
9. **ORNEA, Z.,** *Sămănătorismul.* Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Minerva, 1971
10. **ȘEICARU, PAMFIL,** *Nicolae Iorga*, București, Editura Eclio, 1991

BDD-A22239 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:20 UTC)